

१. तलका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :**(क) सूचनाको हक भनेको के हो ?**

उत्तर: सार्वजनिक निकायमा रहेका सार्वजनिक महत्वका सूचना सूचना माग्ने र पाउने अधिकारलाई सूचनाको हक भनिन्छ । कानुनी रूपमा मात्र कानुनी पहुँच हुनाले सूचनाको हकको प्रत्याभूतिको सार्थकता पुष्टि नहुने भएकोले भौतिक रूपमा त्यस्ता सूचनासम्म नागरिकको पहुँच हुन आवश्यक हुनाले नागरिकलाई सूचनाको हकको सार्थक प्रत्याभूतिका लागि राज्यले संवैधानिक रूपमा सुनिश्चित गर्नुपर्दछ नेपालमा सर्वप्रथम सूचनाको हकलाई २०४७ को नेपाल अधिराज्यको संविधानको धारा १६ मा उल्लेख गरिएको थियो । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ ले सार्वजनिक निकायबाट सम्पादन हुने वा भएको सार्वजनिक महत्वको काम, तत्सम्बन्धी कारवाहीको निर्णयसँग सम्बन्धित कुनै लिखित सामाग्री वा जानकारी नै सूचना हो भनी उल्लेख गरेको छ । त्यस्तै नेपालको वर्तमान संविधानको धारा २७ मा सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्थामा प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको विषयको सूचना माग्ने र पाउने हक हुनेछ तर कानुन बमोजिम गोप्य राख्नुपर्ने सूचनाको जानकारी दिन कसैलाई बाध्य पारिने छैन भनि उल्लेख गरिएको छ।

(ख) सूचनाको हकको महत्व उल्लेख गर्नुहोस् ।

उत्तर: हरेक क्षेत्रको सूचनाको हक हुन्छ । सूचनाले धेरै क्षेत्रमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ ।

- सूचनाको हकको महत्वलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।
- लामो समयदेखि सार्वजनिक निकाय धाउँदा धाउँदा काम नबनेका समस्या समाधान हुन्छन् ।
- सूचनाको हकले सार्वजनिक निकायमा नागरिकको निगरानी बढाउँछ ।
- सूचनाको हकले सार्वजनिक निकायमा नागरिकको अधिकार सुनिश्चित गर्छ र भ्रष्टाचार भएका प्रमाण सङ्कलनमा मद्दत गर्छ ।
- सुशासन कायम गर्न सूचनाको हक महत्वपूर्ण कानुनी औजारको रूपमा प्रयोग हुन्छ ।
- सूचनाको हकको उपयोग गरी नकारात्मक पक्षलाई सञ्चारक्षेत्रले बाहिर ल्याउदा पाठक तथा जनता छिटो प्रभावित हुन्छन् ।

- यो खुला सामाजिको प्रतिक हो ।
- सुशासनको आधार स्तम्भ हो ।
- सकारको नियन्त्रणमा रहेको सूचना जनताको माझ पुग्यो सूचनामा जनताको पहुँच सरल र सहज बनाउछ ।

(ग) सूचनाको हक प्रत्याभूति गर्न सार्वजनिक निकाय वा संस्थाले के के गर्नुपर्छ ?

उत्तर: सूचनाको हकले सार्वजनिक महत्वको निर्माण कार्य भइरहेको स्थानको भ्रमण र अवलोकन गर्ने कुनै सामाग्रीको प्रमाणित नमुना लिने वा कुनै किसिमको यन्त्रमा राखिएको सूचना त्यस्तो यन्त्रमार्फत प्राप्त गर्ने अधिकार समेतलाई जनाउँछ। प्रत्येक सार्वजनिक निकायले नागरिकको सूचनाको हकका सम्मान र संरक्षण गराउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि ती निकायहरूले अर्थात् सार्वजनिक संस्थाले निम्न लिखित कार्यहरू गर्नुपर्छ ।

- सूचना वर्गीकरण र अद्यावधिक गरी समय समयमा सार्वजनिक प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने गराउने
- सूचनामा नागरिकको पहुँच सरल र सहज बनाउने
- आफ्नो काम कारवाही खुला र पारदर्शी रूपमा गर्ने
- आफ्ना कर्मचारीका लागि उपयुक्त तालिम र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने
- सार्वजनिक निकायले सूचना सार्वजनिक प्रकाशन वा प्रसारण गर्दा विभिन्न राष्ट्रिय भाषा तथा आम सञ्चारका माध्यमबाट गर्ने

(घ) सार्वजनिक संस्थाको के कस्तो सूचना माग गर्न पाइदैन ?

उत्तर: सूचनाको हक भन्दैमा सबै प्रकारका सूचना सार्वजनिक गर्न नमिल्ने हुन सक्छ । त्यस्तो सूचना सार्वजनिक गर्दा कसैलाई उपलब्ध गराउँदा राज्य वा संस्था वा व्यक्तिलाई नकारात्मक असर पर्न सक्छ यसर्थ सार्वजनिक संस्थाको निम्न सूचना माग गर्न पाइदैन

- सार्वभौमिकता, राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति, स्थिरता र नेपालका अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धलाई गम्भीर असर पार्ने सूचना
- अपराधहरूको अनुसन्धान, जाँच र अभियोजनालाई सिधा प्रभाव पार्ने सूचना
- आर्थिक व्यवहार वा मौद्रिक रुचि वा बौद्धिक सम्पत्ति वा बैकिङ वा व्यापारिक गोपनीयताको सुरक्षामा गम्भीर प्रभाव पार्ने सूचना
- विभिन्न जाति वा समुदायहरूको सम्बन्धलाई असहज बनाउने सूचना

If you have any suggestions or feedback you can send us an mail at Nepalnotes@gmail.com.

You can also find us on different social media platforms like Facebook, Instagram, Twitter, YouTube etc.